

Rezi Elek¹

Közös unitárius teológiai konferenciák a 20. század utolsó évtizedében

A 20. század utolsó évtizedében a magyarországi és erdélyi unitárius egyház teológusai, lelkészei és a világiak részvételével tartott közös unitárius teológiai konferenciák lassan a feledés homályába merülnek. Az értékeket viszont nem szabad elfeledni. Az egykori kiváló szervezői munka, a teológiai és hitelvi témák kibontásának, bemutatásának és konstruktív megbeszéléseinek felelősségteljes törekvései, a közösségi, baráti együttlétek élményei örökre megmaradtak bennem, és gondolom azokban is, akik a konferenciák munkálataiban annak idején részt vettek.

A tanulmányom időszerűségét az is indokolja, hogy az egykori teológiai konferenciákról napjainkig nem jelent meg egyetlen tanulmány, átfogó értékelés sem.

1993-ban a Magyarországi Unitárius Egyház (továbbiakban: MAUE) Sztankóczy Zoltán világi unitárius teológus kezdeményezésére elindította az évenkénti teológiai konferenciák megszervezését az erdélyi és a magyarországi teológusok, lelkészek, valamint a világiak bevonásával.

A konferenciák bemutatása és értékelése előtt kötelességemnek tartom röviden felidézni a kezdeményező Sztankóczy Zoltán teológiai munkásságát.² A sikeres világi életpálya befejezése után, a nyugdíjas éveinek kezdetén indult el a teológia tudományos művelésének az útján.³ Az első teológiai konferencián el-

¹ REZI Elek (1954) Székelykeresztúron született, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet habilitált professzora. Oktatott tárgyai: unitárius hittan és etika, modern filozófiatörténet. Elérhetősége: rezielek@proteo.hu.

² Sztankóczy Zoltán (1916–2002) egyetemi tanár életét, teológiai érdeklődési körét, emberi tartását nagyszerűen foglalta össze: MUSZKA Ibolya, „Dr. Sztankóczy Zoltánra emlékezve”, *Unitárius Élet* 56. évf., 3. sz. (2002): 2. Barátai, munkatársai egy közös megemlékezés alkalmával tisztelettel idézték fel munkásságát, egyházzolgálatát, emberségét: <https://www.youtube.com/watch?v=d8H8XoWnSogin>, letöltve: 2020. június 10. Jómagam mint kortársa, teológiai munkatársa életének és teológiai munkásságának a megírását nagyon fontos feladatnak tekintem.

³ Világi életpályájának fontosabb állomásai: egyetemi tanár, a Közlekedési Minisztérium osztályvezetői, majd az Országos Tervhivatal főosztályvezetői tisztsége. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia közlekedési főbizottságának.

hangzott előadása zárógondolataiban alázatosan, de bizakodóan vallott a teológiai tudományosság, egyháza és unitárius hite iránti elkötelezettségéről. „Befejezésül: ismételten megköszönöm egyrészt azt, hogy szót kaptam, és még inkább azt, hogy meg is hallgattak. Ha úgy találják, hogy bőven akad kifogásolnivaló abban, amit elmondani bátorkodtam, úgy, kérem, tudják be annak, hogy teológiai tájékozottságom annak ellenére sem hasonlítható az Önökéhez, hogy majdnem negyedszázadot töltöttem már azzal, hogy minél jobban megismerkedjem a Szentírással és a Szentírás többoldalú magyarázataival, valamint a vallási megújulásért fáradozó teológusok nézeteinek megismerésével és unitárius szemzőgből való elemzésével. Mindemellett szavaim nem voltak többek, mint egy unitárius hívő őszintén megvallott nézetei, amely nézetek mögött a hitbeli megújulás elkötelezettsége, és ez elkötelezettség mögött pedig unitárius egyházunk és hitünk szeretete áll, azé a hité, amely mindnyájunkban mint Isten szerető ajándéka él.”⁴ Sztankóczy sikeresen közreműködött a MAUE teológiai műhelyének – amely a teológiai intézetben működött – fenntartásában mint felügyelő gondnok, valamint a MAUE Egyházi Képviselő Tanácsának a tagjaként is aktívan tevékenykedett. A Magyar Bibliatársulat kuratóriumának is tagja volt.

Érdeklődése az unitárius és szabadelvű teológia felé irányult, 1992–1993-ban 22 tanulmányt fordított le angol, német és francia nyelvről magyarra, amelyek publikálására csak 1995-ben került sor.⁵ Olyan kiváló unitárius és szabadelvű teológusok, lelkészek írásaiból fordított, mint az angol teológus Arthur Long, a francia szabadelvű teológus André Gounelle, az észak-amerikai unitárius univerzalista David P. Parke és Palfrey Perkins lelkészek, a szabadelvű római katolikus német lelkész Eugen Drewermann, a történeti Jézus-kutató Paul Trudinger, a svájci szabadelvű lelkész Gaston Wagner és mások. Előszertettel fordította le azokat a tanulmányokat, amelyek olyan unitárius univerzalista és a szabadelvű folyóiratokban jelentek meg, mint a *Faith and Freedom*,⁶ *Unitarian Universalist Christian*,⁷ *Évangile et Liberté*.⁸ Sztankóczy Zoltán nagy érdeme, hogy egyrészt a tanulmányozott teológusok írásait lefordította és közelebb hozta

⁴ SZTANKÓCZY Zoltán, „A ma és holnap unitarizmusáról”, *Keresztény Magvető* 108. évf., 2–3. sz. (2002): 182.

⁵ SZTANKÓCZY Zoltán, *Szemelvények unitárius és szabadelvű keresztény írásokból 1992–1993*, Teológiai füzetek 2. (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház – Teológiai Intézet, 1995).

⁶ A Harris Manchester College, Oxford szabadelvű folyóirata.

⁷ Az Észak-amerikai Unitárius Univerzalista Társaság folyóirata.

⁸ A francia Szabadelvű Protestáns Közösség folyóirata, amelynek jelszava: *penser, critique, et croire toute liberté* (gondolkodj, kritizál, higgyél a teljes szabadságban).

az érdeklődők számára, másrészt jó szolgálatot tett a köz teológiai tudományosság iránti érdeklődése felkeltésére.

Kitartó buzgósággal igyekezett elmélyülni a keresztény teológia világában. Szorgalmasan, következetesen és kritikai érzékkel tanulmányozta a római katolikus, valamint a protestáns teológia vezéregyéniségeinek teológiai felfogását.

Az *Ökumenikus gondolkodás és a hit* című írásában három kiváló római katolikus teológus munkájában mélyült el, és fordításai által is megismertette felfogásukat. A tanulmányozott teológusok: Pierre Teilhard de Chardin, Joseph Ratzinger és Hans Küng.⁹ Érdeme, hogy a bemutatott teológiai felfogásokat elemzi, értékeli, néha unitárius összefüggéseket is keres a nyitottság, a tolerancia, a kölcsönös tisztelet szellemében. Úgy látja, hogy az unitarizmusnak „figyelemmel kell kísérnie a nagy tradicionális vallások hitelveinek megreformálására tett lépéseket, másfelől – hűségesek maradván az unitarizmus lényegét jelentő hitelvekhez – nagyobb megértést kell keresni a kereszténység egészében elfogadott és követett teológiai modernizáció irányában.”¹⁰

Tanulmányaiból és elhangzott előadásából az is világos előttünk, hogy a római katolikus Karl Rahner és Joachim Gnilka munkájának és teológiai felfogásának megismerésére is törekedett. Természetesen érdeklődéssel tanulmányozta a protestáns teológusok műveit is, többek között Paul Tillich és Rudolph Bultmann munkáit. Külön érdeme, hogy a teológusok műveit eredeti nyelven (angol, német, francia) olvasta, amely a szerzők teológiai gondolkodásának az alaposabb megértéséhez segítette az érdeklődő Sztankóczyt.

Igyekezett megismerni a 20. század második felének újszövetségi teológiáját és exegéziseit. Munkája eredményeit a rendszeresen tartott egyházközségi bibliaórák alkalmával és két könyvében is kamatoztatta.¹¹ Figyelemre méltó az a törekvése, amelyet a bibliaórák megtartásával kapcsolatosan tapasztalhattunk. „A bibliaórákat úgy tervezzük megszervezni, hogy rendszeresen és módszeresen bibliabarátokként beszéljük át. A Hőgyes Endre utcai bibliaórákon a három szinoptikus evangéliumot (Máté, Márk, Lukács), a Nagy Ignác utcai bibliaórákon a

⁹ SZTANKÓCZY Zoltán, *Ökumenikus gondolkodás és a hit*, Teológiai Füzetek 3. (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház – Teológiai Intézet, 1996).

¹⁰ SZTANKÓCZY, *Ökumenikus gondolkodás...* 8.

¹¹ SZTANKÓCZY Zoltán, *A Máté, Márk és a Lukács szerinti evangéliumok magyarázatai* – Unitárius bibliai óráink I. (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház – Teológiai Intézet, 1996); SZTANKÓCZY Zoltán, *János evangéliuma és a jánosi levelek* – Unitárius bibliai óráink 2. (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház – Teológiai Intézet, 1998). Könyvei letölthetők: <http://tudastar.unitarius.hu/dok/sztankoczy.htm>, letöltve: 2020. július 4.

János szerinti evangéliumot kezdenénk el, négy-öt félévet irányozva elő teljes át-vételükre.”¹²

Sztankóczy Zoltán munkásságának sajátos területe volt a világiak minél teljesebb körű bevonása az egyházi életbe és bibliai, vallási, teológiai ismereteik bővítésének, mélyítésének, gazdagításának elősegítése. Ezt érzékelteti a következő kijelentése is: „A magyarázatok terjedelmét és mélységét igyekeztünk a biblia-órai (illetve az egyéni) foglalkozások kereteihez és igényeihez igazítani, szem előtt tartva, hogy nem a teológusképzés szintje lehet a mérvadó, hanem a hívek olyan köre, akik egyházi tisztségük ellátása érdekében, illetve más társadalmi tevékenységük mellett szeretnének közelebb kerülni az Újszövetség, ezen belül az evangéliumok jobb megismeréséhez.”¹³

A közös unitárius teológiai konferenciák célja az unitarizmus alapvető teológiai, etikai, liturgiai, ekléziológiai témáinak az időszerű kibontása, értékelése volt. Sztankóczy úgy gondolta, hogy a konferenciasorozat következményeként az unitárius hitelveket új kontextusba helyezzük, a kereszténység alapvető hitelveihez közelebb kerülünk, az unitárius krisztológiát (ha van ilyen – R. E.) megújítjuk, és végső lépésként egy új, modern unitárius kátét állítunk össze, amelyet ki is adunk.¹⁴

A konferenciákon a gyakorlat az volt, hogy előadások hangzottak el, amelyeket élénk megbeszélések követtek népes hallgatóság előtt. Kijelenthetem, hogy Sztankóczy kezdeményezése nagyszerűnek bizonyult, és őszintén sajnálhatjuk, hogy a konferenciasorozat egyszerűen elmaradt minden előzetes bejelentés nélkül. Az okát abban is kereshetjük, hogy a 2000. évtől kezdődően Sztankóczy egészségi állapota gyengülni kezdett, és nem volt olyan személy, aki a szervezői, irányítói munkát folytatni tudta volna.

A következőkben áttekintem a nagyszerű kezdeményezés nyomán elindított konferenciasorozat időpontjait, helyeit, az előadókat és az elhangzott előadások címét.¹⁵

¹² A Budapesti Egyházközség, „A biblia-baráti körök és a Biblia”, *Unitárius Élet* XLIX. évf., 10. sz. (1995): 10.

¹³ SZTANKÓCZY, *A Máté, Márk és a Lukács...*, 5.

¹⁴ Bevallom, hogy én, aki szinte mindenik konferencián aktívan részt vettem, az új, modern unitárius káté összeállításának elképzelését több ok miatt nem támogattam. Az okokkal a jelen tanulmányban nem kívánok foglalkozni.

¹⁵ Megemlítem, hogy Szász Adrienne egykori magyarországi unitárius teológiai hallgató kérésemre 1997-ben szemináriumi dolgozatban próbálkozott a konferenciák adatainak összegyűjtésével.

Fontosnak tartottam, hogy a lábjegyzetekben utaljak a konferenciákat megörökítő ismertetések, cikkek, értékelések, híryanagok megfelelő helyeire. Igyekeztem a konferenciákon elhangzott előadások publikálásának a megfelelő helyeit is felkutatni és lábjegyzetben megjeleníteni azért, hogy a nyilvános közéletük alkalmait is nyomon tudjuk követni.

A konferenciasorozat 1993-tól 2000-ig tartott, azaz összesen nyolc teológiai konferenciát fogok bemutatni, kiértékelni, és a továbbkutatás lehetőségeit is megszólaltatom.

A konferenciák helyszíne – egy kivételével, amely Kolozsváron zajlott – a budapesti Nagy Ignác utcai unitárius egyházközség tanácsterme volt.

1993. október 15–17., Budapest

Az első teológiai konferenciát 1993-ban rendezte a Magyarországi Unitárius Egyház a tordai vallásszabadság 425. évfordulójának a tiszteletére.¹⁶

A konferencia fő témája: Az unitarizmus ma. A téma tulajdonképpen kijelölte az irányvonalat a következő konferenciák szervezéséhez. A népes részvételű, gazdag, tartalmas konferencia egyrészt méltó keretet adott az ünneplésnek, másrészt bizakodó, reményteljes kezdetnek bizonyult.

A kétnapos konferencián a következő felszólalók tartottak előadást: október 15-én délelőtt Erdő János *Az unitárius egyház megalapítása Erdélyben*; Szász János és Ferencz József *Az unitárius egyház megalapítása Magyarországon*. Délután a belmisszió, egyházszerzés, szórványgondozás témakörben tartott közös megbeszélést Felhős Szabolcs és Nyitrai Levente.

Október 16-án délelőtt Szabó Árpád *Az unitarizmus időszerű kérdései*; Rezi Elek *Az unitárius teológia elkötelezettsége napjaink erkölcsi kérdéseinek megválaszolásában*; Sztankóczy Zoltán *A ma és holnap unitarizmusáról*¹⁷ címmel tartott előadást. Délután Szent-Iványi Ilona irányításával megbeszélés volt, az egyház társadalmi szolgálata témával.

A konferencián az a szándék is megfogalmazódott, hogy az elhangzott előadásokat és a vitaanyagot a MAUE gondozásában önálló kötetben is megjelentetik.

¹⁶ „Meghívó. A Magyarországi Unitárius Egyház a tordai ediktum 425. évfordulója tiszteletére *Az unitarizmus ma* címmel konferenciát rendez, melyre szeretettel hívunk minden kedves afiát. Színhely: 1055 Budapest, Nagy Ignác u. 2–4. Időpont: 1993. október 15–17. Magyarországi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa.” *Unitárius Élet* XLVII. évf., 5. sz. (1993): 4.

¹⁷ A tanulmány szerkesztett változata: „A ma unitarizmusa”, *Keresztény Magvető* 99. évf., 3. sz. (1993): 133–138; A tanulmány eredeti változata: „A ma és a holnap unitarizmusa”, *Keresztény Magvető* 108. évf., 2–3. sz. (2002): 173–182.

A konferencia zárónapján (vasárnap délelőtt) tartott istentiszteleten Kovács Lajos erdélyi püspök prédikált. Az ünnepi alkalmat megtisztelte jelenlétével Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke, valamint egyházi és közéleti személyiségek. Ezt követően a Nagy Ignác utcai unitárius templom bejárata fölötti külső falon az évfordulót megörökítő emléktáblát helyezték el, amelyet az amerikai magyar öregdiákok adományoztak. Az emléktábla felavatásán az említett egyházi és közéleti személyiségek mellett megjelent az Amerikai Egyesült Államok nagykövete, Charles Thomson is, akit elkísért unitárius felesége.¹⁸

Az ünneplés és a konferencia jelentőségét az is nyomatékosította, hogy ez volt a rendszerváltozás után az első alkalom, amikor a két testvéregyház közösen ünnepelhetett és örvendezhetett.

1994. október 14–15., Budapest

Ebben az évben a konferencia az unitárius istenfogalommal kapcsolatos kérdéseket járta körül.

A szintén kétnapos konferencián nagyon tartalmas előadások hangzottak el. Október 14-én délelőtt: Somogyi László *Az Ószövetség istenfogalma*; Szabó Árpád *Istenre vonatkozó jelzők*; Sztankóczy Zoltán *Jézus istenhite*. Referátumokat Szent-Iványi Ilona és Kiss Károly tartottak. A délutáni megbeszélés témája: A teológia időszerű feladatai.

Október 15-én délelőtt Szent-Iványi Ilona tartott előadást *Az Imago Dei mint a keresztény erkölcs megalapozása* címmel; majd Nyitrai Levente *Az eredendő bűn helye a keresztény tanításokban*; míg Rezi Elek *A rossz problémájának teológiai értelmezése* címmel tartott előadást. Referátumokat Székely Miklós és Kászoni József tartottak.¹⁹ A befejezés értékes mozzanata a konferencia kiértékelése volt.

1995. október 13–15., Budapest

A konferenciának két témaköre volt: Jézus személye, valamint a nő és férfi kapcsolatának teológiai, erkölcsi vetületei. A következő előadók tartottak előadásokat: október 13-án, délelőtt Somogyi László *Jezuológia vagy krisztológia*;

¹⁸ REZI Elek, „Az unitarizmus MA”, *Unitárius Közlöny* 4. (64.) évf., 7–12 sz. (1993): 6; LŐRINCZ Ernő, „Egy sikeres konferenciáról”, *Unitárius Élet* XLVIII évf., 6. sz. (1993): 15–16 (A konferenciáról egy képet is közölt); „Egyházi élet – hírek”, *Keresztény Magvető* 99. évf., 4. sz. (1993): 252.

¹⁹ REZI Elek, „A második teológiai konferencia Budapesten”, *Unitárius Közlöny* 5. (65.) évf., 9–10 sz. (1994): 9; „Egyházi élet – hírek”, *Keresztény Magvető* 100. évf., 4. sz. (1994): 254.

Szabó Árpád *Jézus személye és szerepe a mai unitárius teológiában*; András György *Jézusról való felfogásunk kialakulása*; míg Sztankóczy Zoltán *Jézus Krisztus személyisége és szerepe korunk keresztény teológiájában* címmel.

Október 14-én délelőtt pedig Szent-Iványi Ilona tartott előadást *Az ember kétneműsége a teológiában*; Rezi Elek *A férfi és a nő kapcsolata: házasság, család*; Szász Ferenc *A férfi és a nő kapcsolata: szerelem, párválasztás*; Kovács István Sándor *A nő helyzete és szerepe korunk társadalmi életében*; Kiss Károly *A nő helyzete és szerepe ma az unitárius egyház életében* címmel érkezett. Délutánonként élénk megbeszélések voltak.

Október 15-én vasárnap a délelőtti istentiszteleten a szószéki szolgálatot Szabó Árpád teológiai tanár végezte.²⁰

1996. október 12–13., Budapest

Az egynapos teológiai konferencia a Magyarországi Unitárius Egyház gazdag millicentenáriumi ünnepségeinek keretében zajlott.²¹ A konferencia témája: Az istenkérdés napjainkban. Október 12-én délelőtt a következő előadók tartottak előadásokat: Rezi Elek (*Az Istenhez való közelítés teológiai módszerei*); Sztankóczy Zoltán (*A keresztény hitvallások vizsgálata*); Somogyi László (*Isten képe a folyamat [procesz] teológiában*); Szász János (*Dávid Ferenc istenhite*).²² A teológiai konferenciát ismertető Szent-Iványi Ilona is kiemelte Sztankóczy Zoltán szervezői, előkészítői munkásságának a jelentőségét a konferenciák megtartásával kapcsolatosan. Délután a Magyarországi Dávid Ferenc Egylet ünnepi műsora tette emlékezetessé a napot.

Október 13-án az ünnepi istentiszteletet Szabó Árpád főjegyző végezte, azt követően a népes erdélyi küldöttség és a magyarországi hívek egy része megtekintette a Nemzeti Múzeum millicentenáriumi emlékkiállítását.

1997. november 6–7., Budapest

A konferencia témája: Jézus élete és tanításai. A következő előadók tartottak előadásokat:

²⁰ Unitárius Élet XLIX évf., 10. sz. (1995): 11. (A konferencia meghívóját közölte); „Hírek”, *Unitárius Közlöny* 6. (66.) évf., 9–12. sz. (1995): 38–39.

²¹ MIKÓ István, „Millicentenáriumi Ünnepségek Budapesten, 1996. október 12–13.”, *Unitárius Élet* 50. évf., 11–12. sz. (1996): 4.

²² SZENT-IVÁNYI Ilona, „Teológiai konferencia”, *Unitárius Élet* 50. évf., 11–12. sz. (1996): 4–5.; „Egyházi élet – hírek”, *Keresztény Magvető* 102. évf. (1996): 271. (csak megemlíti, de nem közli a témákat); Az *Unitárius Közlöny* talán a millicentenáriumi ünnepségekre való tekintettel nem számolt be a konferenciáról.

November 6-án Somogyi László (*Jézus születésének értelmezése korunkban*); Sztankóczy Zoltán (*Jézus feltámadásának és lelki jelenlétének hite*); Szent-Iványi Ilona (*A példázatok üzenete mai hitünk számára*); Rázmány Csaba (*A csodák megítélése korunkban*); Kászoni József (*A hegyi beszéd értelmezése mai világunkban*); Léta Sándor (*Napjaink amerikai Jézus-kutatása*);²³ Andrée Gounelle (*Krisztus a vallások fényében*. Fordította Sztankóczy Zoltán).²⁴ November 7-én a következő előadók szólaltak fel: Szabó Árpád (*Jézus élete megírásának lehetősége*); Rezi Elek (*Unitárius észrevételek Jézus tanításaival kapcsolatban*); Somogyi László (*Az üdvözülés tartalma korunk hitében*); Székely Miklós (*A jézusi kettős főparancs korszerű értelmezése*); Szász Ferenc (*A megtérés értelmezése a ma emberénél*); Sztankóczy Zoltán (*Az evangélium tartalmának planetáris parancsa*).²⁵

A nagyon tartalmas konferencia értékes megbeszéléssel zárult.

1998. november 20–21., Budapest

A konferencia témája: Isten lélek. A következő előadók tartottak előadásokat: november 20-án, délelőtt Somogyi László („Egy az Isten” – bibliai áttekintés); Szent-Iványi Ilona (*Isten teremtő munkája*); Kászoni József (*Isten és ember kapcsolata*). November 20-án délután Sztankóczy Zoltán (*Az isteni lélek jelenléte*); Szabó Árpád (*A szentlélek fogalma a Bibliában*);²⁶ Rezi Elek (*Az unitárius kereszténység felfogása a szentlélekről*).²⁷ November 21-én csupán egy előadás hangzott el, Molnár B. Lehel *A szentlélek unitárius hittantörténeti áttekintése* címmel tartott értekezést.²⁸

A konferencia zárónapján Szabó Árpád püspök javasolta, hogy a következő konferenciát Kolozsváron tartsák, amelyre a konferencia résztvevőit meghívta.²⁹

²³ Publikálva: „Az észak-amerikai Jézus-kutatás új korszaka”, *Keresztény Magvető* 105. évf., 2. sz. (1999): 5–13.

²⁴ Andrée Gounelle francia szabadelvű protestáns teológust már 1996-ban is meghívták a konferenciára, de nem tudott részt venni, „Sajnálatomra időpont ütközése miatt nem vállalhatta az előadást” – írta Sztankóczy. In *Sztankóczy Zoltán levele Rezi Elekhez, 1996. október 11.* Végül Sztankóczy az elküldött előadásszöveget lefordította, és az 1997-ben tartott konferencián felolvasta.

²⁵ *Keresztény Magvető* 103. évf. (1997): 285.; *Unitárius Közlöny* 8. (68.) évf., 6. sz. (1997): 16. (A híryanag szerint megígérte, hogy „visszatér” a témára, de ez nem történt meg).

²⁶ Publikálva: *Keresztény Magvető* 104. évf., 3–4. sz. (1998): 203–210.

²⁷ Publikálva: *Keresztény Magvető* 104. évf., 3–4. sz. (1998): 216–221.

²⁸ Publikálva: *Keresztény Magvető* 104. évf., 3–4. sz. (1998): 142–155.

²⁹ MOLNÁR B. Lehel, *Unitárius teológiai konferencia Budapesten*, *Unitárius Közlöny* 9. (69.) évf., 11–12. sz. (1998): 8.; a *Keresztény Magvető* csak a híryanagban említette meg. 104. évf. (1998): 311.

1999. november 12–13., Kolozsvár

A teológiai konferenciát az Egyházi Képviselő Tanács termében tartották.³⁰ A konferencia témája: Az istentisztelet liturgiai követelményei és Jézus személye. A következő előadók tartottak előadásokat: november 12-én Szabó Árpád (*Az imádság valláslélektani alapjai*);³¹ Rezi Elek (*Az imádság hitelvi alapjai*); Székely Miklós (*Az istentisztelet hitelvi és liturgiai követelményei*); november 13-án Sztankóczy Zoltán (*A keresztség tartalma és formulája az Újszövetségben*);³² Kászoni József (*Bevezető tanulmány a történeti Jézus-kutatás legújabb lehetőségeiről, eredményeiről*); Szent-Iványi Ilona (*A procesz [folyamat] teológia Jézus-képe*).³³

A konferencia résztvevői az előadásokat és megbeszéléseket követően közös egyházi és a lelkészképzéssel kapcsolatos kérdésekről tanácskoztak.

2000. december 8–9., Budapest

A konferencia témája: Jézus személye és ekkleziológiai kérdések. A következő előadók tartottak előadásokat: Somogyi László (*A „küldött” krisztológia. Az első gyülekezetekben élő krisztológiák egyik elfeledett vonulata*); Kászoni József (*Ki volt Jézus?*); Szent-Iványi Ilona (*Alkalmask-e a krisztológiai címek Jézus értelmezésére?*); Rezi Elek (*Az egyház teológiai és ekkleziológiai értelmezése*).³⁴ A konferenciáról csak az *Unitárius Közlöny* tett egy rövid említést, ezért az előadások sorrendje, valamint az előadók felsorolása nem teljes. Úgy gondolom, hogy ennek az oka az volt, hogy a millenniumi évben igen zsúfolt volt az egyházi programkínálat. Az Erdélyi Unitárius Egyház 2000. november 25-én, a Magyarországi Unitárius Egyház 2000. november 12-én ünnepi zsinatot, illetve emlék-ünnepséget tartott. Ugyanakkor 2000. november 25–29. napjain a Vallásszabadság Nemzetközi Társulata (IARF: International Association for Religious Freedom) a hollandiai Klingbergben regionális konferenciát tartott, amelyre a két egyház népes küldöttséget delegált.³⁵ Nem véletlenül tolódtott ki a konferencia időpontja decemberre.

³⁰ *Unitárius Közlöny* 10. (70.) évf., 5. sz. (1999): 20.

³¹ Publikálva: *Keresztény Magvető* 105. évf., 3–4. sz. (1999): 113–120.

³² Publikálva a következő címmel: „A keresztség az Újszövetségben”, *Keresztény Magvető* 106. évf., 2. sz. (2000): 9–17.

³³ *Keresztény Magvető*, 105. évf. (1999): 234.; *Unitárius Közlöny* 10. (70.) évf., 11–12. sz. (1999): 20.

³⁴ *Unitárius Közlöny* 11. (71.) évf., 11–12. sz. (2000): 20. A híranyag nagyon röviden tájékoztatott a konferenciáról azzal, hogy a következő számban visszatér reá, sajnos a következő számban sem találtunk erre vonatkozó utalást.

³⁵ Szász Adrienne, „IARF-konferencia Klingberg”, *Unitárius Élet* 55. évf., 6. sz. (2000): 19.

A konferenciák előadóinak névsora és előadásaik ideje

- Andrási György kolozsvári előadó-tanácsos: 1995.
Erdő János kolozsvári teológiai tanár: 1993.
Ferencz József ny. magyarországi unitárius püspök: 1993, 1997.
Kászoni József budapesti lelkész: 1994, 1998, 1999, 2000.
Kis Károly medgyesi lelkész: 1994, 1995
Kovács István Sándor kolozsvári teológiai tanár: 1995.
Léta Sándor petrozsényi lelkész: 1997.
Molnár B. Lehel kolozsvári levéltáros: 1998.
Nyitrai Levente kocsordi lelkész: 1994.
Rázmány Csaba budapesti lelkész: 1997.
Rezi Elek kolozsvári teológiai tanár: 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000.
Somogyi László egyetemi tanár: 1994, 1996, 1997, 1998, 2000.
Szabó Árpád kolozsvári teológiai tanár: 1993, 1994, 1995, 1997, 1998, 1999.
Szász Ferenc brassói lelkész: 1995, 1997.
Szász János lelkész, levéltáros: 1993, 1996.
Székely Miklós kövendi lelkész: 1994, 1997, 1999.
Szent-Iványi Ilona budapesti lelkész: 1993, 1994, 1997, 1998, 1999, 2000.
Sztankóczy Zoltán budapesti világi teológus: 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999.

A kimutatásból megállapíthatjuk, hogy a teológiai konferenciákon tíz erdélyi és nyolc magyarországi, összesen tizennyolc előadó tartott előadást. Lehet azon elmélkedni, hogy ez a szám sok vagy kevés, de tény az, hogy minden előadó lelkiismeretesen felkészült és tudása legjavát nyújtotta. A tizennyolc előadó összesen ötvennégy előadást tartott.

A konferenciák anyaga

A konferenciákon tervezték, hogy az értékes előadásokat, a megbeszélések jegyzőkönyveit közös kötetben kiadják, hogy az érdeklődők tájékozódni tudjanak a „ma és holnap unitarizmusának” hit- és életfelfogásáról. Az 1996-os teológiai konferencia ismertetése alkalmával Szent-Iványi Ilona lelkész így reménykedett: „a konferencián elhangzott előadások, dolgozatok egy későbbi közös szerkesztésben megjelenő unitárius hitvallás, teológiai szöveggyűjtemény kötet

részei lesznek.”³⁶ Sőt, Sztankóczy Zoltán az első konferencia anyagához mellékleket is előkészített: „A ma és a holnap unitarizmusához kapcsolódva egy viszonylag terjedelmesebb mellékletet nyújthatunk át konferenciánk leginkább érintett résztvevőinek. Ez a közel másfélszáz gépelt oldalnyi anyag nem kifejezetten erre a konferenciára készült, de ha majd beléjük tekintenek azok, akiket esetleg közelebről is érdekelni fog, megállapíthatják, hogy ezek a szemelvények, illetve vázlatok nagyon jól kiegészíthetik mindazt, amiről csak nagy vonásokban majd magam is szólok.”³⁷

Sztankóczy Zoltán mindig gondosan fénymásolta a konferenciákra beérkező előadásokat, vagy elkérte az előadótól sokszorosításra. Tény, hogy nem mindenki adta át neki az előadását, mondván, a tanulmány még nem készült el teljesen, még szeretne dolgozni rajta, és majd el fogja küldeni neki. Az ígéret nem mindig valósult meg.

Az előadások összegyűjtése akadozott, az eltervezett kötet kiadása így nem valósult meg, amelynek az lett a következménye, hogy a konferenciák anyaga csak részben, szétszórtan, hiányosan maradt fenn.

A témában tájékozott Béres-Muszka Ibolya budapesti könyvtáros kérdéseimre válaszolva megemlítette, hogy az 1995., 1996., 1997. években tartott konferenciák anyaga megtalálható a magyarországi egyházkerület levéltárában, de nagyon hiányosan.³⁸ Példának megemlítette, hogy „Az 1995. évi konferencia dossziéján pl. látom felsorolva, mely előadások anyaga hiányzik: Szabó Árpád, András György, Somogyi László, Rezi Elek, Szász Ferenc.”³⁹

Feltételezhető, hogy a konferenciák anyaga töredékesen az egykori konferenciákon részt vevő személyeknél is megtalálható. Szent-Iványi Ilona arról tájékoztatót, hogy „nagyon sok értékes előadás hangzott el a teológiai konferenciákon. Egynek az anyaga megvan nálam egy mappában.”⁴⁰ Az 1996-os konferencia anyaga részben megvan az én gyűjteményemben is.

A konferenciák előadásainak biztos fennmaradási lehetősége a publikálás volt, amelyekre a lábjegyzetekben utaltam.

³⁶ SZENT-IVÁNYI Ilona, „Teológiai konferencia”, *Unitárius Élet* 50. évf., 11–12. sz. (1996): 4.

³⁷ SZTANKÓCZY Zoltán, „A ma és holnap unitarizmus”, *Keresztény Magvető* 108. évf., 3. sz. (2002): 174.

³⁸ A Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerületének Levéltára I/2 jelzetű, 1–3. sz. dobozában. *Béres-Muszka Ibolya levele Rezi Elekhez*, 2020. július 2.

³⁹ *Béres-Muszka Ibolya levele Rezi Elekhez*, 2020. július 2.

⁴⁰ *Szent-Iványi Ilona levele Rezi Elekhez*, 2020. június 26.

A további kutatások előmozdítása érdekében nagyon fontos feladatnak tartom a konferenciák szellemi hagyatékának a felkutatását, összegyűjtését és tárolását, egységes, megfelelő helyen, a tanulmányozásuk elérhetősége érdekében. A közös unitárius teológiai konferenciák részletes értékelése teológiai szempontból csak a teljes anyag alapján végezhető el. Befejezésül azt állapítom meg, hogy a közös unitárius teológiai konferenciák teológiatörténetünk értékes örökségei és a szervezésben, lelkesedésben, összefogásban, akarásban, megvalósításban példaértékűek a jövő nemzedékének.